

Elektronické informační zdroje ve výuce odborných předmětů na Ústavu informatiky FPF SU v Opavě

Jindra Planková

Ústav informatiky, Slezská univerzita FPF, Opava

jindra.plankova@fpf.slu.cz

INFORUM 2013: 19. konference o profesionálních informačních zdrojích

Praha, 21. – 22. 5. 2013

Abstrakt. *Aktivní využívání elektronických informačních zdrojů a jejich propagace je jedním ze základních prvků odborné vysokoškolské výuky ve studijním programu „Informační a knihovnická studia“ realizovaných na Oddělení informační vědy Ústavu informatiky, FPF Slezské univerzity v Opavě. Na aktivní využívání odborných informačních zdrojů se zaměřuje řada předmětů vyučovaných ve studijním oboru „Informační studia se zaměřením na knihovnictví“ a „Informační studia a knihovnictví“, uskutečňovaných na ÚI SU v Opavě. Příspěvek má za cíl analyzovat a sumarizovat stav pokrytí a využití dostupných elektronických informačních zdrojů pro rozvoj odborných kompetencí absolventů profilovaných knihovnických a informačních oborů, a také shrnout přínosy pro výuku a vzdělávání ve vybraných studijních předmětech.*

Úvodem

Žijeme v době, kdy se uskutečňují nejdůležitější a nezářivější sny lidstva. Není tomu ještě tak dávno, co se spojení slov „stroj“ a „myšlení“ zdálo něčím velmi podivným. Takového slovní spojení, podobně jako mnohá jiná, či neméně podivuhodných věcí, skutečností a faktů, se začalo užívat v souvislosti s ohromnými pokroky nejprve v oblasti *kybernetiky* a později *informační vědy* a *kognitivní vědy*.

Moderní společnost klade velký důraz na schopnost orientovat se ve stále rostoucím množství informací, tyto informace hodnotit a využívat je při řešení úkolů. To podmiňuje i odpovídající změny v tak významné struktuře, jakou je zprostředkování a zpřístupňování tradičních i elektronických dokumentů a informací uživatelům. Tyto změny se samozřejmě dotýkají především oblasti knihovnicko-informačních služeb a významně ovlivňují formování nových profesních kompetencí knihovníků a informačních profesionálů pro nově formovanou znalostní společnost.

Průvodním znakem společenských proměn ovlivněných technologií je zřejmá skutečnost, že se informační společnost pozvolna začíná měnit ve *společnost znalostní*. Zde sehrávají svou roli informační instituce nabízející a produkující informační zdroje v elektronické podobě, které se stávají nezbytnou součástí rozvoje vědy, ale i celé společnosti. Nástroje umělé inteligence už dnes poskytují pro vytváření informačních a znalostních systémů prakticky použitelné metody. Prozatím se však využívají zejména k tvorbě poměrně úzce specializovaných prostředků, které používáme jako uživatelé, aniž bychom si vůbec uvědomovali, že jsme právě v kontaktu se znalostním systémem. K obecně prosazovanému požadavku svobody šíření informací a přístupu k nim záhy přibývá požadavek svobodného přístupu ke znalostem, což může znamenat novou perspektivu svobodné lidské společnosti. Ta pak bude založena na využití nástrojů a služeb pro potřeby uspokojení základních lidských požadavků a nezbytných nároků na vlastní osobu i společnost. Domnívám se, že právě kognitivní věda, v mnohém také informační věda, nalezne své uplatnění

i v tomto směru a to jako nejmodernější intelektuální odpověď na klasickou výzvu „poznej sebe sama“¹.

Odborné vzdělávání na Oddělení informační vědy Ústavu informatiky, FPF Slezské univerzity v Opavě s využití EIZ

Slezská univerzita v Opavě vznikla v roce 1989 a její založení bylo vyvoláno celkovými demokratickými změnami po tzv. „sametové“ revoluci. Politické, ekonomické i společenské změny a celkový demokratizační proces společnosti vytvořil dostatečné podmínky pro rozvoj vysokoškolského vzdělávání v české části historického Slezska². Slezská univerzita v Opavě je také jednou z nejmladších českých univerzit, která vznikla zcela nově, bez návaznosti na existenci jiné předcházející fakulty. Snahy o založení univerzity v Opavě sahají až do druhé poloviny 19. století, ovšem úspěšné završení snah je spojeno až s rokem 1991, kdy Slezskou univerzitu vytvořily Obchodně podnikatelská fakulta v Karviné a Filozoficko-přírodovědecká fakulta v Opavě. Současné organizační členění Slezské univerzity v Opavě je dáno dvěma zakládajícími členy, ke kterým v roce 2008 přibyla ještě Fakulta veřejných politik. Nedílnou součástí univerzity je dnes také Matematický ústav, který se vyčlenil z Filozoficko-přírodovědecké fakulty počátkem roku 1999³.

Počátky vzdělávání v oboru knihovnictví byly na nově založené Slezské univerzitě v Opavě velmi úzce spjaty se studiem české literatury. V rámci studia byli studenti seznamováni s vymezeným okruhem otázek, spojených s určitou částí knihovnické problematiky, kde byl kladen důraz především na záležitosti knižní kultury, a knihovnictví bylo chápáno jako praktický doplněk vzdělání českého literárního vědce. Samostatně bylo studium knihovnictví poprvé otevřeno ve školním roce 1993/1994, jehož výuka probíhala na Ústavu bohemistiky FPF SU v Opavě. Cílem studia bylo vychovávat absolventy pro působení ve veřejných knihovnách⁴.

Bouřlivý rozvoj moderních informačních a komunikačních technologií v posledních desetiletích přinesl mnoho změn, které zasáhly většinu oblastí lidské činnosti a celkem přirozeně ovlivnily také teorii informační vědy, knihovnictví jako praktickou činnost i její profesní zázemí. Už od počátku 90. let 20. století jsou po knihovnické profesi stále více vyžadovány nové znalosti a dovednosti z oblastí informačních a komunikačních technologií, resp. informatiky obecně. To vedlo na počátku nového tisíciletí k znovu otevření diskuse o změnách základních praktických dovedností a teoretických znalostí, v rámci knihovnické profese. Z uvedených skutečností vyplývá, že jsou rovněž kladeny nároky na samotnou změnu poslání, organizace, funkcí knihoven i jejich profesionálních pracovníků. Do budoucna se u profesionálních informačních pracovníků a knihovníků předpokládá znalost využití všech moderních informačních technologií, multimediálních, hypertextových a internetových aplikací, které se stávají nepostradatelnou součástí každodenního přístupu člověka, resp. uživatele k informacím.

V souvislosti s uvedenými principy a v návaznosti na aktualizaci výuky oboru vzniklo v říjnu 2003 **Oddělení informační vědy**, jako organizační součást Ústavu informatiky, Filozoficko-přírodovědecké fakulty Slezské univerzity v Opavě. V návaznosti na tradici bakalářského knihovnického vzdělávání bylo ve školním roce 2005/2006 otevřeno dvouleté *magisterské* studium oboru „*Informační a knihovnická*

---

¹ Thagard, P. S. 1-20.

² Sedláčková, B. (a), nestr.

³ Kudelová, J., nestr.

⁴ Sedláčková, B. (b), nestr.

studia“, a to jak v prezenční, tak kombinované formě. V současné době obor studuje 31 posluchačů. Koncepce studijního programu vychází ze společenské potřeby vysoce kvalifikovaných odborníků v oblastech spojených s informačními procesy ve společnosti a odborných pracovníků v celé síti knihoven, které zcela mění technologii zpracování a zpřístupňování dokumentových informací. Cílem studia je připravit absolventy, kteří budou schopni kvalifikovaně a kompetentně vytvářet a provozovat automatizované i digitální knihovnicko-informační služby, budou schopni zpřístupňovat odborné informace z oblastí vědy a výzkumu, vývoje, kultury, umění a legislativy všemi dostupnými metodami, s využitím moderních informačních a komunikačních technologií a technických prostředků⁵.

V rámci systematizace vzdělávání v oboru knihovnictví orientovaného na vzdělávání informačních profesionálů pro specializované knihovny a informační střediska, včetně takových, která jsou součástí informační strategie firem a podniků působících v soukromé sféře, byl akreditován v rámci Ústavu informatiky, FPF SU v Opavě a ve školním roce 2007/2008 také otevřen nový *bakalářský* studijní obor „*Informační studia se zaměřením na knihovnictví*“, který je možné studovat jak v prezenční formě, tak od školního roku 2012/2013 také v kombinované formě. Aktuálně obor studuje 35 posluchačů. Tříleté bakalářské studium je orientováno na vzdělávání odborníků v oblasti rozvoje a využívání praktických metod organizace, uchování, vyhledávání, distribuce a využívání dokumentů a informačních zdrojů. Dále je studium zaměřeno na prohlubování znalostí v oblastech organizace poznání, tvorby a uplatňování informační politiky a podpory informačního průzkumu v informační společnosti. Absolventi oboru jsou způsobilí vykonávat profesi informační specialista a knihovník. Zvládají metody a nástroje pro údržbu a provoz knihovnicko-informačních systémů, metodiku analýzy informačních potřeb, základní strategii vyhledávání informací a způsoby zprostředkování informací a poznatků uživatelům. Navíc mají možnost dále pokračovat ve studiu navazujícího magisterského oboru „*Informační a knihovnická studia*“ přímo na ÚI FPF SU v Opavě, nebo studiem stejného oboru na FF UK v Praze⁶.

Elektronické informační zdroje využívané na Oddělení informační vědy, ÚI FPF SU v Opavě vedou ke zkvalitnění při výuce praktických dovedností a návyků studentů. Ve výuce praktických seminářů a cvičení využíváme elektronické informační zdroje, které jsou zpřístupňovány Univerzitní knihovnou SU. Sama Univerzitní knihovna SU je členem několika konsorcií, která nám zajišťují přístup například do databází EBSCO, Journal Citation Reports, LISA, LISTA, Scopus, Web of Science, aj.

V přímé výuce praktických předmětů a cvičení jsou na Oddělení informační vědy, ÚI FPF SU v Opavě nejvíce využívány databáze firmy **EBSCO**. Přístup do této databáze má oddělení prostřednictvím účasti Slezské univerzity v Opavě v projektu Národní knihovna ČR – zabezpečení elektronických zdrojů pro výzkum, vývoj a inovace. Díky projektu mají studenti možnost prakticky pracovat s dvěma nejvýznamnějšími databázemi firmy EBSCO, tj. multioborovou fulltextovou databází *Academic Search Complete* a plnotextovou databází *Business Source Complete*. Nejvyužívanějšími databázemi z kolekce EBSCO jsou databáze *Library, Information Science & Technology Abstracts*, zaměřená na oblast knihovnictví, informačních zdrojů, informačního managementu, atd. a databáze *Computers & Applied Sciences Complete*, která poskytuje studentům přehled ve výzkumných a vývojových trendech

---

⁵ Ústav informatiky : studium na Ústavu informatiky, nestr.

⁶ Ústav informatiky : Oddělení informační vědy, nestr.

v oblasti informatiky a propojených aplikovaných vědních oborech. Všechny zmíněné kolekce jsou dostupné prostřednictvím platformy EBSCOhost⁷.

Dalším významným elektronickým informačním zdrojem využívaným ve výuce je *Web of Science a Journal Citation Reports*, zpřístupňované prostřednictvím webového rozhraní **Web of Knowledge**. Díky danému prostředí jsme schopni pracovat s významnými databázemi firmy Thomson Reuters, která je tvůrcem i správcem zmíněných databází. Databázi Web of Science tvoří pět citačních rejstříků, rozdělených podle zaměření časopisů, a je považována za nejvýznamnější světový informační zdroj v oblasti vědy a výzkumu. Zároveň slouží jako zdroj pro hodnocení kvality vědecké a výzkumné práce. Databáze je používána jako významný zdroj sledování rozvoje vědeckých a výzkumných oborů, stejně jako zdroj ke zjištění citovanosti autora, resp. dokumentu⁸.

V souvislosti s praktickou výukou na oddělení je nutné zmínit také využití přístupu do databází **ScienceDirect** a **Scopus**, které jsou zpřístupněny v rámci členství SU v konsorciu, kterým jsou zajištěny přístupy k produktům nakladatelství Elsevier Science. Databáze ScienceDirect je plnotextovým zdrojem vědeckých časopisů, který využíváme se studenty k praktickým nácvikům tvorby a prezentace rešeršních dotazů v oborech matematiky, informatiky, ekonomie a také vybraných sociálních věd. Databáze Scopus je využívána jako zdroj polytematických bibliografických informací a zároveň také jako citační databáze, která zahrnuje více než 20 500 recenzovaných časopisů. V databázi se zaměřujeme se studenty na využití nástrojů, které sledují citační indexy (ohlasy) článků a jejich autorů, včetně využití sledování a měření výkonnosti autora, resp. autorů či institucí⁹. Zde je sledováno především vytvoření vztahu mezi teoretickými otázkami měření ve vědě a výzkumu a jejich praktickým naplňováním a uskutečňováním.

Bezespору nejvýznamnější a prakticky nejvyužívanější databází ve výuce na našem oddělení je **LISA** (Library and Information Science Abstracts). Zdroj je primárně zaměřen na knihovnictví, knihovní management, informační vědu, informační technologie, vyhledávání v databázích, apod. Vydavatelem databáze je firma ProQuest, která počátkem roku 2011 provedla změnu původního rozhraní CSA Illumina na platformu ProQuest¹⁰. Bibliografická databáze LISA patří k pilířům praktické výuky a díky zpřístupněným informacím dává prostor pro zkvalitňování studentských projektů i vlastních vědecko-výzkumných činností na Oddělení informační vědy, ÚI FPF SU v Opavě.

Obrovské množství informací, které produkuje současná společnost, není možné soustředit do jedné instituce. Vzniká tak reálná potřeba využít služeb profesionálních informačních pracovníků, kteří jsou schopni zpřístupnit dokumenty a informační zdroje, uložené v kterékoliv knihovně na světě. V České republice i ve světě zastávají významné postavení v rámci vědecké komunikace a komunikace vědy významné informační instituce a odborné i speciální knihovny, jejichž hlavním posláním je soustavné vytváření nezbytného informačního zázemí a tvůrčího prostředí vzdělávacích, výzkumných a vědeckých týmů i jednotlivců a zajišťování komplexní informační služby jejich uživatelů, pedagogů a tvůrčích i odborných pracovníků. Takové poslání může být naplněno jen za předpokladu bezprostředního sepětí vzdělávání a praxe v oboru „Informačních studií a knihovnictví“, a konkrétním budováním zázemí pro vysokoškolskou výuku, ve smyslu naplnění poptávky po

---

⁷ AiP, nestr.

⁸ Knihovna AV ČR, nestr.

⁹ SciVerse, nestr.

¹⁰ Library, nestr.

profesionálních, informačně vzdělaných odbornících v oboru. Domnívám se, že důležitou úlohu při plnění všech požadovaných funkcí a služeb novodobých informačních institucí a knihoven hraje vzdělaný informační profesionál, s jasně stanovenými kompetencemi pro realizaci praktických i teoretických úkolů a činností v rámci informační sféry soudobé informační společnosti.

Závěr

Snaha o začlenění jedince v informační společnosti vede k vytváření odhadů dalšího vývoje a stanovení zásadních principů pochopení místa člověka, v nově se rodícím prostředí. Příspěvek se pokouší nalézt hlavní profesní kompetence knihovníků a informačních profesionálů v rozsahu informační, resp. znalostní společnosti a staví na tezi využití odborných informačních zdrojů a celoživotního vzdělávání. Podstatným je apel na rozpoutání diskuse o rozšíření standardních výukových metod o možnost práce s odbornými informačními zdroji v oboru knihovnictví a informační věda a podpora studentů ve využití nových technologií a ICT při vlastním studiu i dalším vzdělávání.

Literatura:

1. AiP. *LISA – Library and Information Science Abstracts* [online]. Albertina icome Praha, c2003 – 2013 [cit. 2013-04-28]. Dostupný z WWW: <<http://www.aip.cz/produkt.php?produkt=314>>.
2. Knihovna AV ČR. *Web of Knowledge: o databázi* [online]. Knihovna AV ČR, c2012 [cit.2013-04-21]. Dostupný z WWW: <<http://www.lib.cas.cz/online-databaze/bibliograficke-a-citacni-databaze/web-of-knowledge/>>.
3. KUDELOVÁ, Jiřina. *Informační zdroje pro VaV na Slezské univerzitě v Opavě*. In *Inforum 2012 – 18. ročník konference o profesionálních informačních zdrojích, Praha 22.-24.5.2012* [online]. Praha : AiP, 2013 [cit. 2013-04-13]. Dostupný z WWW: <<http://www.inforum.cz/pdf/2012/kudelova-jirina.pdf>>.
4. *Library and Information Science Abstracts* [online]. ProQuest, c2013 [cit.2013-04-22]. Dostupný z WWW: <<http://search.proquest.com/lisa/index>>.
5. SciVerse. *About Scopus* [online]. Elsevier B.V., c2013 [cit.2013-04-23]. Dostupný z WWW: <<http://www.info.sciverse.com/scopus>>.
6. SciVerse. *SciVerse ScienceDirect* [online]. Elsevier B.V., c2013 [cit.2013-04-23]. Dostupný z WWW: <http://www.info.sciverse.com/sciencedirect?utm_source=sciencedirect&utm_medium=link&utm_campaign=aboutsds>.
7. SEDLÁČKOVÁ, Beáta (a). *Studijní obor pro vzdělávání knihovníků a informačních pracovníků : poster*. In *Inforum 2007 – 13. ročník konference o profesionálních informačních zdrojích, Praha 22. – 24.5.2007* [online]. Praha : AiP, 2007 [cit. 2013-04-10]. Dostupný z WWW: <<http://www.inforum.cz/pdf/2007/sedlackova-beata-poster.pdf>>.
8. SEDLÁČKOVÁ, Beáta (b). *Studijní obor pro vzdělávání knihovníků a informačních pracovníků*. In *Inforum 2007 – 13. ročník konference o profesionálních informačních zdrojích, Praha 22. – 24.5.2007* [online]. Praha : AiP, 2007 [cit. 2013-04-10]. Dostupný z WWW: <<http://www.inforum.cz/pdf/2007/sedlackova-beata.pdf>>.
9. Thomson Reuters. *Web of Science: co je Web of Science* [online]. Thomson Reuters, c2011 [cit. 2013-04-16]. Dostupný z WWW: <http://thomsonreuters.com/content/science/pdf/ssr/training/wok5_wos_qrc_cz.pdf>.
10. THAGARD, Paul. *Úvod do kognitivní vědy : mysl a myšlení*. Praha : Portál, 2001. 232 s.
11. *Učení je skryté bohatství : zpráva mezinárodní komise UNESCO „Vzdělávání pro 21. století“*. Praha : Ústav pro informace ve vzdělávání, 1997. 125 s.
12. *Ústav informatiky : Oddělení informační vědy* [online]. Opava : Slezská univerzita v Opavě, c2011 [cit. 2013-04-13]. Dostupný z WWW: <<http://www.slu.cz/fpf/cz/ustav-informatiky/web-informacni-vedy>>.
13. *Ústav informatiky : studium na Ústavu informatiky* [online]. Opava : Slezská univerzita v Opavě, c2011 [cit. 2013-04-13]. Dostupný z WWW: <<http://www.slu.cz/fpf/cz/ustav-informatiky/studium>>.